

יוסף טובי ודניס קורזון (עורכים), חקרי מערב ומזרח: לשונות, ספרויות ופרקי תולדה, מוגשים ליוסף שיטריט, א-ב, ירושלים: כרמל, תשע"א, כב + [5] + 682; [7] + 206 + [7] עמ'

שני כרכים אלה יצאו לאור לכבוד פרופ' יוסף שיטריט, מבכירי החוקרים באוניברסיטת חיפה, עם פרישתו לגמלאות. הכרך הראשון, העברי, נפתח בסקירת מפעלו המחקרי של שיטריט וברשימת פרסומיו. אחריו באים ארבעה שערים ובהם עשרים וחמישה מאמרים: מחקרים בלשונות היהודים; מחקרים בלשון; מחקרים בספרות ובמוזיקה; פרקי תולדה. בכרך השני עשרה מאמרים באנגלית ובצרפתית.

בשני הכרכים שפע מאמרים מלומדים המייצגים נאמנה את תחומי העניין של שיטריט ומכבדים חוקר חשוב, פורה, נמרץ וחדשן, אשר הרים ומרים תרומה נכבדה לחקר הלשון בכלל, לשונות היהודים (בייחוד בצפון אפריקה) והספרות בערבית-יהודית ובברברית-יהודית.

מיכאל מ' לסקר, ישראל והעלייה מצפון אפריקה, 1948-1970, קריית שדה-בוקר ובאר-שבע: מכון בן-גוריון לחקר ישראל, הציונות ומורשת בן-גוריון, ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשס"ז, יג + 618 + [5] עמ'

פרופ' מיכאל לסקר מן החוג להיסטוריה של המזרח התיכון באוניברסיטת בר-אילן מקדיש שנים רבות לחקר חיי היהודים בצפון אפריקה במאה העשרים. רכיב מרכזי במחקרו הוא פרשת עלייתם והעלאתם לארץ.

בספר שלושה חלקים. הראשון דן ב'ציונות, עלייה, הגנה והקשר עם היישוב הארץ-ישראלי לפני הקמת המדינה' ובו שני פרקים, המלמדים על השקפתו של לסקר שיש להבחין בין תולדות יהודי לוב ומצרים לתולדות יהודי המגרב. החלק השני עוסק ב'מדינת ישראל והעליות בשנות המאבק הצפון אפריקני לעצמאות ובעת הסכסוך הערבי-ישראלי'. לכל אחת מארצות המוצא – מצרים, לוב, מרוקו, אלג'יריה ותוניסיה – יוחד פרק בחלק הזה. כותרת החלק השלישי היא 'מדינת ישראל והעליות – בין לאומיות מגרבית

לפן-ערביות' ובו שני פרקים הדנים בעלייה ממרוקו ופרק העוסק בעלייה מתוניסיה. לאחר פרק סיכום קצר יש ביבליוגרפיה עשירה ושלושה מפתחות: עניינים, אישים ומקומות.

דוד מ' בוניס (עורך), לשונות יהודי ספרד והמזרח וספרויותיהם: דברי הקונגרס הבינלאומי השישי לחקר מורשת יהדות ספרד והמזרח, ירושלים: משגב ירושלים ומוסד ביאליק, תשס"ט, [6] + 434 + 484 + [7] עמ' בספר עב כרס זה כוננו ארבעים ושבעה מאמרים בעברית, באנגלית, בספרדית ובצרפתית, פרות הקונגרס הבין-לאומי של 'משגב ירושלים' לחקר מורשת יהדות ספרד והמזרח אשר התקיים באוניברסיטה העברית בירושלים בקיץ תש"ס (2000). בחלק העברי עשרים ואחד מאמרים, המאוגדים בשמונה שערים: לשונות היהודים – עיון סמנטי השוואתי; ספרדית-יהודית (ג'ודזמו, חכיתיה, לדינו), ובו חלוקה פנימית לעיונים לשוניים ולעיונים ספרותיים והיסטוריים; ערבית-יהודית; ארמית-יהודית חדשה; לשונות יהודי אתיופיה; פרסית-יהודית ותג'יכית-יהודית; לשונם של יהודי גרוזיה; שפה וספרות קראית. בסוף החלק הזה באו תקצירי המאמרים הלועזיים.

בחלק הלועזי עשרים ושישה מאמרים בחמישה שערים: לשונות היהודים – מבוא השוואתי ותאורטי; ספרדית-יהודית (ג'ודזמו, חכיתיה, לדינו), ובו חלוקה פנימית לענייני לשון ולענייני ספרות, פולקלור ומוזיקה; יסודות יהודיים בספרות הספרדית; יסודות יהודיים בספרות הצרפתית; הספרות של יהודי גאורגיה. בסוף חלק זה תקצירי המאמרים העבריים.

עשרים ושבעה מאמרים עוסקים בספרדית-היהודית לגוניה ולסוגות היצירה בה. זה ממצא מאלף, המלמד הן על מידת העניין בלשון זו בקהילת החוקרים בשנים האחרונות הן על היעדר במה הולמת ואכסניה נאה אחרת לפרסום המחקרים הללו. שונים פני הדברים באשר לערבית-היהודית, שמחקרים עליה נדפסים בכרכים המתפרסמים בעקבות הוועידה הרושנית של החברה לחקר התרבות הערבית-היהודית של ימי הביניים ובאכסניות נוספות בארץ ובעולם. התמונה הנפרשת בספר היא מרהיבה ומלמדת כי על אף המשבר המתמשך במדעי הרוח בכלל ובמדעי היהדות בפרט יש חוקרים, בהם צעירים רבים, המקדישים עתותיהם לליבון היבטים מגוונים בלשונות היהודים, שהן צוהר להתחקות על תופעות תרבותיות מרתקות.

אילת אטינגר ודני בר־מעוז, מְטוּב יוֹסֵף: ספר היובל לכבוד יוסף טובי, א-ג, חיפה: המרכז לחקר התרבות היהודית בספרד ובארצות האסלאם, אוניברסיטת חיפה, תשע"א, 470 + ix; 387 + ccxii; 412 עמ'

הכרך הראשון של ספר היובל לכבוד פרופ' יוסף טובי נפתח בסקירת אבני דרך בעבודתו וברשימת פרסומיו, המחזיקה לפי שעה כ־600 פריטים! אחריה יש עשרים ושניים מאמרים, שירים מאת ארבעה משוררים, שני סיפורים וזיכרונות, וכל אלה מכונסים בשלושה שערים: מקרא, ספרות ימי הביניים וספרות חדשה. הכרך השני יוחד כולו ליהודי תימן – תולדותיהם ואורחות חייהם, ובו עשרים ואחד מאמרים בעברית ועוד תשעה באנגלית ואחד בצרפתית. הכרך השלישי עוסק בערבית־היהודית ובספרותה בימי הביניים ובזמן החדש ובקהילות ישראל במזרח; לערבית־היהודית הוקדשו תשעה־עשר מאמרים, אחד מהם באנגלית, ושני מאמרים בעברית ומאמר אחד באנגלית דנים בקהילות ישראל במזרח.

עשרות המאמרים הללו מייצגים נאמנה את תחומי העניין המגוונים של פרופ' טובי. טעם לברכה יש במאמריהם של חוקרים צעירים, תלמידיו לשעבר, אשר כיבדו אותו בכיכורי מחקריהם. הרי זו עדות נאמנה לעבודתו הנמרצת לא רק כחוקר אלא כחונכם של חוקרים בראשית דרכם, משימה נכבדה שטובי מצטיין בה. שלושת הכרכים מכבדים את חתנם ומעשירים את מסד הנתונים המחקרי בנושאים ובסוגיות שבמוקדם.

יוסף שיטריט, לשון ומאגריה לשון ומארגיה: מחקרים סוציו־פרגמטיים בערבית־יהודית בצפון אפריקה ובמרכיב העברי שבה: כתבות, שירים, סיפורים ופזמונים, ירושלים: מוסד ביאליק והמרכז ללשונות היהודים וספרויותיהם, האוניברסיטה העברית בירושלים, תש"ע, 750 + xviii עמ'

ספר זה מכנס את פירות המחקר של פרופ' שיטריט זה כחצי יובל. משוקעת בהם למדנות מרובה, והכינוס בכפיפה אחת מעמיד לרשות החוקר והמעניין כלי מחזיק ברכה שאין דומה לו בעברית. תרומתו רבה לא רק בנושאי הספר, שכן שיטריט חידש הרבה בהרחיבו את הבסיס הבלשני של חקר הטקסט הכתוב והדבור והעמיד לצדו כלים סוציו־פרגמטיים. מחקריו של שיטריט יפרו אפוא כל מחקר בלשונות היהודים, ולא רק בערבית־היהודית שהילכה בצפון אפריקה בעת החדשה. דעת לנבון נקל שכינוס כל המאמרים הללו בספר אחד, עדכונם והאחדתם, הם מלאכה מאומצת וסבוכה, ונראה שעלתה יפה בידיו של שיטריט.

בספר שנים עשר פרקים, המאוגדים בשלושה שערים: פרקים בהתפתחותה של הערבית־היהודית בצפון אפריקה; המרכיב העברי בסוגי שיח ובטקסטים

ערביים-יהודיים שונים בצפון אפריקה; האמירה הפתגמית והנוסחאית של יהודי תארוואנת והמרכיב העברי שלה. לספר נלווים ארבעה מפתחות: עניינים, יסודות וצירופים עבריים מבוארים, נוסחאות ופתגמים, יסודות וצירופים עבריים מוזכרים.

אפרים חזן וחיים סעדון (עורכים), תרשיש: מחקרים ביהדות תוניסיה ומורשת, רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן, תשס"ט, 382 + [6] עמ'
שני חוקרי יהדות תוניסיה מובהקים ופורים חברו יחדיו כדי לערוך ולהוציא לאור אסופת מאמרים על תולדות יהודי תוניסיה במשך כאלף שנה. שישה עשר המאמרים מכונסים בשבעה שערים (מורשת ומטרותיה, ימי הביניים, תעודה ותיעוד, העת החדשה, בין לשון ללשון, שירה ופתגם, ג'רבה). הכותבים הם ממיטב החוקרים של יהודי צפון אפריקה – תולדותיהם, לשונותיהם ויצירותיהם. חלק גדול מן המאמרים עוסק בסוגיות ממוקדות ומקומיות, כצפוי באסופה שכזו, ויש בו ממד אקראי, התלוי בכישורי כל חוקר ובמה שמעניין אותו. המחקרים הללו זורים אור על תופעות שעד כה נדחקו לקרן זוית או שלא נודעו כלל. בה בעת הם מסמנים במשתמע הרבה תופעות מקבילות או דומות בקהילות אחרות, בחיבורים אחרים או בסוגות ספרותיות אחרות, וכל אלה הם יעדים למחקר בעתיד.

Barry Dov Walfish with Mikhail Kizilov, *Bibliographia Karaitica: An Annotated Bibliography of Karaites and Karaism*, Leiden, Boston & Jerusalem: Brill & The Ben-Zvi Institute, 2011, 810 pp.

ספר עב כרס זה הוא מפעל תשתית שקשה להפריז בחשיבותו. יש בו 8,063 פריטים, הממוינים לשלושים פרקים, אשר אוגדו בארבעה חלקים: (א) כללי (1) כתביידי, ארכיונים, ביבליוגרפיות, דפוסים; (2) עבודות כלליות; (3) המחקר המודרני של הקראות; (ב) היסטוריה (4) כללי; (5) התחלות והתפתחות מוקדמת; (6) המזרח התיכון; (7) קראים בארץ-ישראל; (8) קראים במצרים ובצפון אפריקה; (9) קראים בבזנטיון ובתורכיה; (10) קראים בישראל המודרנית; (11) קראים במזרח אירופה; (12) ביוגרפיות של קראים מזרח אירופים; (13) קרים: המרכז הגדול של הקראות המזרח אירופית; (14) שאר מזרח אירופה: פולין, ליטא, רוסיה, אוקראינה; (15) קראים בשאר העולם; (ג) דת (16) קראים והמקרא; (17) ההלכה והמעשה הקראיים; (18) תפילה ופיוט; (19) דרשות; (20) פילוסופיה ותאולוגיה קראית; (21) קראים ורבניים; (22) קראים ואחרים: קבוצות יהודיות,

כיתות, תנועות ודתות אחרות); (ד) תרבות (23) קראים, עברית ושפות אחרות; [24] ספרות של קראים ועליהם; [25] שפות תורכיות של קראי מזרח אירופה; [26] ספרות של יהודי מזרח אירופה בשפות תורכיות; [27] אתנוגרפיה ופולקלור קראיים; [28] חינוך קראי; [29] קראים ואמנויות; [30] קראים במדע, ברפואה, בחקלאות ובתעשייה). הספר נחתם בשמונה מפתחות: אישים, מבקרים, כותרים, נושאים, מקומות, פסוקי מקרא, כתבייד, דפוסים (ובו חלוקה פנימית לשבעה סעיפי משנה).

Sorour S. Soroudi, *Persian Literature and Judeo-Persian Culture: Collected Writings*, ed. H.E. Chehabi, Boston, Mass.: Ilex Foundation Washington D.C. & Center for Hellenic Studies, Trustees for Harvard University, Cambridge, Mass., distributed by Harvard University Press, 2010, x + 381 pp.

בספר זה כונסו שמונה עשר מאמרים פרי עטה של פרופ' שרה סורודי ז"ל (1938-2002), חוקרת מובהקת של השירה הפרסית ושל יהודי איראן ויצירתם בפרסית-יהודית. למאמרים הוקדמה סקירה תמציתית של הביוגרפיה האינטלקטואלית של סורודי, ובסוף הספר באה רשימה ביבליוגרפית של פרסומיה.

Peter B. Golden, Haggai Ben-Shammai & András Róna-Tas (eds.), *The World of the Khazars: New Perspectives: Selected Papers from the Jerusalem 1999 International Khazar Colloquium*, Leiden & Boston: Brill, 2007, vi + 459 pp.

בספר זה, אשר מושתת על כנס בין-לאומי שהתקיים במכון בן-צבי בראשית קיץ 1999, כונסו שבעה עשר מאמרים של מיטב החוקרים בתחומי דעת מגוונים כדי לפרוש לפני החוקר והקורא המשכיל תמונה ערכנית ככל האפשר של מצב הידע ושל הסוגיות הפתוחות באשר לכוזרים. נדונות בו שאלות היסטוריות, לשוניות, ספרותיות והגותיות. בספר מפות, תצלומים ותרשימים המסייעים להמחשת הנאמר במאמרים השונים. עוד נלווית לספר ביבליוגרפיה עשירה, הממוינת לפי נושאים (בסדר אלף-בית לטיני): אסופות, ערבית, ארמנית, ביוזנטית, סינית, גאורגית, ספרות שבחים, עברית, פרסית, סלאווית, תורכית, מחקרים ספציפיים. הספר נחתם במפתח מפורט.